

legalacsonyabb átlagárát felmutató két szakcsoport (elhagyva az orosz fordításokat és a gyermeklapokat mint torzítóan ható tényezőket) közötti olló. Míg 1977-ben 9,38-szor kerültek többre a legdrágább szakcsoportban a lapok, mint a legolcsóbbikban, addig 1987-ben ez a mutató már 11,49, 1996-ban pedig 22,02 volt. A táblázatokból az is kitűnik, hogy az „olló-mutató” gyorsabban nőtt, mint a folyóiratok szakcsoportonkénti átlagára: a kémiai és fizikai lapok átlagára 1995-ben két és félszer volt magasabb, mint 1987-ben, de az „olló-mutató” is közel kétszeresére nőtt (11,49-ről 19,97-re); most a legdrágább szakcsoport, a kémia és fizika lapjai több mint hússzor annyiba kerülnek, mint a legalacsonyabb átlagárú felmutató általános érdekű lapok, míg nem egészen tíz éve csak tízszer voltak drágábbak.

A fenti adatokat tartalmazó és elemző közleményhez szorosan csatlakozik egy másik, amely a folyóirat-irodalmat feldolgozó amerikai szekunder szolgáltatások (referálólapok, indexek stb.) árait vizsgálja.

1977-ben 1432, 1996-ban 1280 szolgáltatást vettek számba. Az átlagár azóta 142,17 \$-ról 556,58 \$-ra nőtt, az 1996-os átlagár 6,6%-kal haladja meg az 1995-öst, az index, vagyis az 1977-es átlagárát 100-nak véve 391,2%. A szolgáltatások kétharmadának árait a Faxon szolgáltatotta, a többiekét más forrásokból szerezték be. A szolgáltatások ára leginkább a jog (9,4%), valamint az általános és humán (7,6%) területen nőtt, de minden szakterületen 5%-nál magasabb volt az emelkedés.

HAMMEL CARPENTER, K.-ALEXANDER, A. W.: U.S. periodical price index for 1996. = *American Libraries*, 1996. május, p. 97-105./

CHAFFIN, N. J.: U.S. serial services price index for 1996. = *American Libraries*, 1996. május, p. 106-107./

(Papp István)

A folyóiratok használatának mérése

Egy könyvtár folyóirat-gyűjteménye használatának megfigyelése három szempontból is hasznos lehet: (1) a gyűjtemény összetételét hozzá lehet igazítani a változó igényekhez, (2) egy helyhiánnyal küzdő könyvtár könnyebben eldöntheti, mennyi ideig kell megőriznie a visszamenőleges évfolyamokat, (3) leggyakrabban azonban a szűkös költségvetési keretek kényszerítik a könyvtárost a kevésbé használt címek kiszűrésére. Egy új folyóirat előfizetése számos esetben csak akkor jöhet szóba, ha lemondanak egy hasonló árú másikat.

Könnyű helyzetben vannak a zártpolcos könyvtárak, ha mérni akarják a használatot. A szabadpolcos elhelyezés azonban megnehezíti ezt a feladatot. Ez esetben fel lehet használni a kölcsönzési adatokat (ha a folyóirat-gyűjtemény nem csak helyben használható), meg lehet számolni az egyes folyóiratokból készített fénymásolatokat, a könyvtárközi kölcsönzési kéréseket, az SDI-szolgáltatás keretében befutó igényléseket.

Más módszerek a használók közreműködését is feltételezik. Ilyen például az, amikor megkérik őket, ne helyezték vissza a polcra a használt számokat, vagy minden számra ráerősítenek egy papírcsíkot, amelyen az olvasónak minden használatot jeleznie kell. A két módszert kombinálni is lehet, ha a vizsgálat meghatározott címekre irányul. A folyóiratok relevanciájának megállapítására is több módszer kínálkozik: a hivatkozás-elemzés

(bár erősen eltérhet egymástól a hivatkozási index és a tényleges használat!), a CD-ROM-okról ki-nyomtatott idézetek elemzése, s leginkább a kutatók véleményének kikérése a folyóiratok értékéről (bár fontosnak ítélnétek egy folyóiratot, amelyet kevéssé használnak).

A használati adatok hasznosaknak bizonyulhatnak, amikor egy-egy cím lemondására kerül sor, de ajánlott más tényezőket is figyelembe venni: mennyi időt töltött a polcon a folyóiratszám, az olvasók száma és a használati alkalmak aránya, ráfordítás/haszon arány címenként, vagy akár oldalanként stb. A könyvtárak általában kombinálják a mennyiségi adatokat és a minőségi jellemzőket produkáló vizsgálati módszereket.

A Manchester Metropolitan University keretében működő *Elizabeth Gaskell Library* is három módszert alkalmazott folyóirat-gyűjteménye használatának kiértékelésére: a számokra cédulát helyeztek, s az olvasóktól azt is kérték, jelezzék, hogy kutatási, oktatási vagy kettős céllal használták; minden félévben kiválasztottak egy tipikusnak tűnő hetet, s figyelemmel kísérték a polcokról levett folyóiratokat; végül az oktatóktól véleményt kértek az egyes címekről (az értékelés skálája a „le kell mondani”-tól a „meg kell tartani”-ig terjedt). A végén pedig egy ráfordítás/haszon vizsgálatot folytatnak le: mely folyóiratok cikkeit lesz érdeme- sebb könyvtárközi kölcsönzés révén megszerezni.

Az egyes címek lemondását természetesen más tényezők is befolyásolhatják. Az EGL például a manchesteri felsőoktatási könyvtárakkal közösen fizet elő a folyóiratokra, s a megállapodás szerint vállalja egy-egy kevésbé használt cím megtartását. Ugyanez előfordulhat egy állománygyarapítási kooperáció keretében is. A jövőben az elektronikus publikáció is befolyásolhatja a döntéseket.

Megjegyzendő, hogy a folyóiratok használatának mérése nem azonos annak megállapításával, milyen haszonnal járt a folyóirat használata az

olvasó számára. Addig azonban, ameddig az igazi érték megállapítására nincs megfelelő módszer, a használat megfigyelése a legjobb eljárás egy releváns gyűjtemény kialakításához.

/RILEY, J. D.: *Measuring journal usage. A mini-review at the Elizabeth Gaskell Library.* = *Managing Information*, 3. köt. 4. sz. 1996. p. 20–22./

(Papp István)

Elektronikus témafigyelés: az információs korszak túlélési eszköze?

Az információtúltengés ugyan közhely, de az információs korszakban az információkeresők folyamatos ellátása releváns információkkal egyre nehezebb feladattá válik. A távadatátvitel, az elektronikus információs technikák képessé teszik a kiadókat, a cégeket, az információs szolgáltatókat és a felhasználókat arra, hogy bekapcsolódjanak a hálózatokba, gyorsan továbbítsák az információkat, adatokat generáljanak, kombináljanak, újra-csomagoljanak, tároljanak és visszakeressenek. Ez a fejlődés a kiadók, adatbázis-készítő és -forgalmazó kereskedelmi vállalkozások, könyvtárak számára azt a lehetőséget teremti meg, hogy adatbázisokat hozzanak létre és adjanak közre, témafigyelő és tartalomjegyzék-szolgáltatást nyújtsanak.

Az elektronikus témafigyelés

A témafigyelés annak a felhasználói igénynek az alapján fejlődött ki, hogy naprakészen tájékozottak legyenek érdeklődési területük fejleményeiről és trendjeiről. Számos hágyományos és új módszer, szolgáltatás létezik, a piacon elérhető elektronikus termékek száma is egyre nő. A legkézenfekvőbb meghatározás szerint az elektronikus témafigyelés célja, hogy időben, megfelelő és testre szabott információval lássa el az egyéni információkeresőt.

A sikeres elektronikus témafigyelés

- költséghatékony termékeket vagy adatbázisokat használ, amelyek jól lefedik a szakterületet;
- rendszeres időközönként dolgozza fel a forrásokat hatékony, könnyen kezelhető program segítségével;
- a keresőprofilokat az egyéni igényekhez igazítja;
- a találatokat a felhasználó által igényelt formában szolgáltatja, hogy azok alkalmasak legyenek

nek a felhasználó saját adatbázisába való betöltésre vagy más műveletre;

- biztosítja a gyors dokumentumellátást. A sikeresen működő elektronikus témafigyelés előnyei:
 - felhasználója jobban tájékozott érdeklődési vagy szakterületén;
 - használója kurrens, releváns és szakmai információt tartalmazó adatbázisokhoz fér hozzá;
 - támogatja a kutatást, az oktatást, a tanulmányokat és az üzleti életet;
 - automatizálja a közlemények keresését és a releváns információkeresést, így a felhasználónak időt, pénzt és munkát takarít meg;
 - az információt újrahajszításra alkalmas formában szolgáltatja.

Elektronikus témafigyelési szolgáltatások és termékek

Current Contents (CC)

Jól ismert adatbázis, amelyet több mint 30 évvel ezelőtt az Institute of Scientific Information (ISI) hozott létre az USA-ban. A vezető nemzetközi tudományos folyóiratok tartalomjegyzékéhez nyújt hozzáférést különböző formákban. Jellemzői:

a) *Lefedettségi*. Hat külön kezelt multidiszciplináris terméke:

- élettudományok;
- orvostudomány;
- mezőgazdaság, biológia, környezetvédelem;
- fizika, kémiai, földtudományok;
- mérnöki tudományok, technika és számítástechnika;
- társadalomtudományok.

A tartalomjegyzékben található minden tételt feldolgoz, így a cikkeket, szerkesztőségi írásokat, könyvszemléket, levelezési rovatot stb.